

DEBATT

Så tar man livet av ett språk

BJÖRN MELANDER OCH MATS THELANDER

Måttet på ett kulturspråk är att det ska kunna användas i en encyklopedi. Det blir omöjligt om svenskan inte längre är forskningsspråk. Och vad händer med den vetenskapliga kvaliteten när modersmålet inte längre är möjligt? Professorerna Björn Melander och Mats Thelander är starkt kritiska till Kerstin Noréns syn på universitetens språkval.

Kerstin Norén, docent vid Institutionen för svenska språket i Göteborg, förordar i sin artikel i förra numret av *Språkvård* en funktionsuppdelning mellan språken i den högre utbildningen. Hon menar att i Sverige bör vi forska på engelska, meddela högre utbildning på både engelska och svenska och bedriva forskningsinformation på svenska. Det blir, skriver hon, ”i praktiken nödvändigt

med olika språkval för forskning, utbildning och information”. Som prorektor är Kerstin Norén också engagerad i arbetet på en långsiktig språkstrategi för Göteborgs universitet, och det gör att hennes tankar kan få betydande återverkningar och måste tas på stort allvar.

Den modell som Kerstin Norén skissar går emot ett av de mål för en nationell språkpolitik som riksdagen bestämde i höstas: att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk. En rimlig tolkning av detta är att svenskan inte får ha sådana terminologiska luckor eller strukturella brister att man blir tvungen att välja något annat språk än svenska för att uttrycka det man vill. Som medel för att inom området högre utbildning nå målet med komplett svenska föreslog den parlamentariska utredningen *Mål i mun* att ”åtgärder skall vidtas för att främja pa-

rallell användning av engelska och svenska inom forskning och vetenskap”.

Parallellspråkighet, d.v.s. att man eftersträvar god förmåga att uttrycka sig på båda de inblandade språken, ser Kerstin Norén som en lämplig lösning bara inom utbildningen. Hon anför flera goda skäl för att också svenskan behövs som undervisningsspråk: att det finns stora förståelsefördelar med att lära sig på sitt förstaspråk, att det för många andraspråkstalare tycks vara lättare att studera på svenska än på engelska och att det också är mycket lättare (och ger bättre resultat) om lärare får undervisa på sitt förstaspråk. Kvaliteten blir helt enkelt bättre om man slipper använda ett främmande språk i krävande pedagogiska sammanhang.

Babyforskning?

Kerstin Norén förefaller dock inte anse att motsvarande argument är tillämpliga för forskningen, vilket skulle bero på att ”för forskningens del är det viktigaste målet att nå ut i världen, att delta i den internationella diskussionen”. Men om man ska kunna intressera det internationella vetenskapssamfundet för sin forskning är väl ett ännu viktigare mål att den håller högsta möjliga kvalitet? Vår uppfattning är att detta – precis som inom utbildningen – effektivast uppnås om man får göra jobbet på sitt bästa språk. Också vi har hört att man i internationella sammanhang ibland beskyller svenska forskare för att tala och skriva ”babyspråk” på engelska. Något ligger det antagligen i det, och man kan då fråga sig vad det betyder. Är det inte rentav risk för att forskning som bedrivs på babyspråk blir lite av ”babyforskning”?

Det är alldeles uppenbart att forskningen och den högre utbildningen i vårt

land ser mycket olika ut i fråga om språkpraxis vid en jämförelse mellan olika vetenskapsområden. Att det har blivit så har flera orsaker, men en avgörande faktor är förstås att förutsättningarna i grunden skiljer sig för olika forskningsämnen. Det ligger närmare till hands att arbeta internationellt (och redovisa sina rön på ett spritt *lingua franca*, i dag engelska) när man studerar järnatomens struktur, människokroppens immunsystem eller vintergatans uppkomst, än om man intresserar sig för svenska skiftesreformer på 1800-talet eller kvinnonamnens böjning i fornsvenskan.

Vi menar dock att parallellspråkighet är det som svensk forskning och högre utbildning bör eftersträva, antingen det handlar om naturvetenskap och medicin eller humaniora och samhällsvetenskap. Inte utan tillfredsställelse konstaterar vi att en grupp naturvetare vid Uppsala universitet har insett detta och med framgång verkar för detta mål inom sin fakultet. Gemensamt för alla vetenskapsområden är att själva den kreativa forskningsprocessen ger bättre precision och större utbyte om den utförs på forskarens eget modersmål. Samtidigt behöver dagens forskare – oavsett vetenskapsområde – naturligtvis engelskan både för att bevaka den internationella forskningsfronten och för att i relevanta delar återföra sina resultat till det internationella vetenskapssamfundet. Som bl.a. historikern Stefan Eklöf framhållit (i *Tvärsnitt* 3:2005) är det senare något som vi humanister måste bli väsentligt bättre på (dock inte nödvändigtvis genom att våra doktorsavhandlingar behöver skrivas och spridas på engelska).

Men det handlar inte bara om kvalitet i forskningen. Man kan också fråga sig hur

det går med undervisningen och forskningsinformationen om vetenskapen överläts till engelskan. Om inte aktiva forskare själva använder svenska, kommer svenskan snabbt att förtvina som vetenskapsspråk. Hur ska t.ex. termer kunna skapas för alla de nya begrepp och företeelser som ständigt tillkommer? Bara om de aktiva forskarna själva är indragna i en sådan process kommer det att fungera. Vi tror därför att parallellspråkighet inom undervisningen blir svår att upprätthålla om vetenskapsdomänen går förlorad för svenskan. Hur inspirerande, lockande och utvecklande blir utbildningen om den sker antingen på en svengelska fylld av ointegrerade lån eller präglas av mer eller mindre krystade omskrivningar av ord och begrepp som både elever och lärare känner bättre på engelska? Blir detta verkligen ett språk som borgar för kvalitet i undervisningen? Är det inte troligare att man snart överger svenskan helt och hållet som undervisningsspråk, just därför att man inte har ett svenskt fackspråk att falla tillbaka på? Undervisningen ska ju stå på vetenskapens grund. Det gäller nog också språkligt.

Och hur blir det med forskningsinformationen? Kan den bli rättvisande och nyanserad om grundforskning bara publiceras på engelska? Risker är stor att resultatet blir ottydligt och oprecist om inte exakta termer och begrepp står till buds. Kerstin Norén skriver att inte "alla termer som används experter emellan måste ha en svensk ekvivalent". Det är sant att det

finns kunskap som kan förmedlas i vardagliga ord, men i många fall behöver man tillgång till den begreppsapparatur som ett utvecklat terminologisystem erbjuder om man inte ska hamna på "babynivå" även här. Fackspråk är heller inte enbart en fråga om terminologi utan handlar mer allmänt om språket som ett redskap för kunskapshandling och kommunikation

inom ett fält. Är man inte van att behandla vetenskapliga frågor på svenska blir det knappast lättare att diskutera samma frågor både populärt och på svenska – även om det till äventyrs skulle finnas termer att utnyttja. Om vi överläter vetenskapen åt engelskan är risken överhängande att forskningsinformationen samtidigt förvandlas till en andrahandsförmedling i händerna på proffsinformatörer och vetenskapsjournalister. Är det endast genom

sådana kanaler vi vill att kunskapen ska filtreras ut i samhället?

Kulturspråk

Det har sagts att måttet på ett kulturspråk är att man på det språket kan skriva en encyklopedi där all aktuell kunskap i sin fulla bredd kan behandlas på ett korrekt vis. Om vi vill att svenskan också i framtiden ska tillhöra de språk där det är möjligt, kan vi knappast lämna över den vetenskapliga domänen till engelskan. Det gäller alltså att slå vakt om svenskan som vetenskapsspråk om vi vill att såväl forskning som undervisning och forskningsinformation ska fortsätta att hålla hög kvalitet.

Om inte aktiva forskare själva använder svenska, kommer svenskan snabbt att förtvina som vetenskapsspråk.

På både svenska och engelska måste det finnas begreppssystem och uttrycksmöjligheter för att dokumentera, vidareförmedla och diskutera forskningsresultaten i varierande sammanhang. Vårt språk får inte reduceras till enbart utbildning och forskningsinformation för då hamnar vi i ett diglossiförhållande, där svenskan först bara lämpar sig och snart bara duger för informellt småprat. Då om inte förr får vi också ge upp anspråken på att svenskan ska vara samhällsbärande och komplett. Det är inga lysande framtidsutsikter om svenska forskare en dag bara har svenska för småprat och babyengelska att välja mellan!

Problemet med hur engelskan och det egna språket ska förhålla sig till varandra är som alla vet inte unikt för Sverige. Tvärtom är det en fråga som de flesta länder behöver hantera. Det är då intressant att betänka att antalet språk i världen sjunker snabbt. Språk dör inte över en natt utan genom en långsam process där man övergår till att använda andra språk i domän efter domän. Vi som känner Kerstin Norén vet att hon i grunden vill svenskan väl. Icke desto mindre är den modell för språkanvändning inom högskolan som hon förespråkar rena kokboksreceptet för hur man sätter i gång en process som försvagar och i slutänden tar livet av svenskan.

Tvärtemot att upphöja diglossi till officiell policy – som Kerstin Norén pläderar

för – bör universitet och högskolor skyndsamt ta itu med att utveckla fungerande svensk-engelsk parallellspråkighet i alla högskoleanknutna domäner. Det är ingen lätt uppgift utan en stor utmaning. I sin slutkläm verkar Kerstin Norén försöka skjuta över arbetet på den nya språkmyndigheten, vilket naturligtvis är helt orealistiskt. Svenska universitet och högskolor måste själva ta fullt ansvar för den framtida språksituationen och svenskans utveckling inom den akademiska domänen. Att ett oklokt vägval också får konsekvenser för samhället i stort gör förstås inte uppgiften mindre maktpåliggande.

Dör språk så dör också kulturer. Den Bolognadeklaration som Kerstin Norén själv inleder med att hänvisa till säger att vi måste ”bekräfta den tvingande nödvändigheten av att skilda kulturer får lära känna och påverka varandra”. Vår stilsamma fråga är om det blir några kulturgränser kvar att spela med sedan vi gått den väg som Kerstin Norén tycks vilja upphöja till långsiktig språkstrategi vid Göteborgs universitet. ■

Björn Melander och Mats Thelander är båda professorer i svenska vid Uppsala universitet och ledamöter i Svenska språknämnden; Mats Thelander är ordförande. Björn Melander var huvudsekreterare för den parlamentariska utredningen Mål i mun (SOU 2002:27). Mats Thelander deltog i utredningen som sakkunnig.